

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 20

18 mei 1969

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

J. P. van Praag

In sommige tijden in de geschiedenis meent men, dat het individu alles is, dat het om de voortreffelijke enkeling gaat met zijn denkbeelden, scheppingsdaden, normen. Dat zijn de perioden van de helden en de heldenverering. In andere tijden gaat het om de collectiviteit, om allen en de individu, zelfs de meest begaafde, geeft uiting, vorm aan wat aanwezig is in tallozen. In de heldentijd is hij de unieke, de schepper, in de collectieve tijden is hij toevallig degene, die het ziet en als hij er niet geweest was, dan was er een ander gekomen. Vooral niet te veel bewondering, te veel eer, vooral geen persoonsverering. In de heldentijd vooral geen bewondering voor de gewone sterveling in de massa, wel verering voor de ene, die deed wat geen ander kon, zag of durfde. „De held en de schare” noemde Henr. Roland-Holst haar boek over Garibaldi, met evenveel nadruk op de eenling als op de veelheid.

Dit allerinteressantste probleem in de geschiedenis van politiek, wetenschap en kunst is onoplosbaar. Ook hier een eindeloze dialoog waarin een tijd zich rekenschap geeft van het verleden.

Waar staat deze tijd ten aanzien van het vraagstuk van de rol van de grote mensen? Overheerst de eenling in de waardering of de collectiviteit? Of zou het juist zijn om ook hierin een scheiding tussen west en oost te maken? In het westen, individualistischer, de nadruk op de scheppende mens, in het oosten op de collectiviteit? Misschien zit daar wel iets in, maar Marx dan en Lenin en Mao? De oplossing in het communisme is, zoals alle oplossingen daar, verbluffend eenvoudig; persoonsverheerlijking is verboden en als Mao verschijnt bij een betoging, applaudiseert hij zelf mee en buigt niet als een acteur, die een ovatie krijgt. Toen president Kennedy vermoord werd mocht hij wel bewonderd worden en tallozen zagen in hem de man, die Amerika leidde in een richting, waar de grote problemen opgelost zouden kunnen worden. Wij mogen grote mensen bewonderen en wij mogen ze bekriti-

J. P. van Praag

zeren.

Is de grootheid van een mens gelegen in de intellectuele gaven of in de veelzijdigheid of in de verziendheid of in het karakter, in het belangeloze idealisme of in de moed? Moet een groot man ook groot zijn voor zijn „bediende”? Ik houd op met vragen en begin niet eens aan de antwoorden omdat ik het niet goed weet.

Wat ik wel weet is, dat zonder van Praag het humanisme in Nederland geen organisatorische vorm had gekregen, dat het niet de theoretisch verdieping had ontvangen, die het nu heeft en dat het internationaal geen binding had gekregen. Ik weet ook, dat het geen inspirerende kracht was geworden voor tallozen en dat de geestelijke verzorging niet van de grond was gekomen.

En dat het dit alles wel geworden is komt omdat

van Praag een gedrevene is, een geboren voorzitter, een geboren organisator en een begenadigd wetenschapsman. Hij is zo vervuld — maar niet fanatiek — van de waarde van de humanistische overtuiging, dat hij zich nooit behoefde af te zetten tegen welke andere opvatting ook. Hij is waarlijk een verdraagzaam mens. Zijn werkkraft tart iedere beschrijving, zijn geduld is onmetelijk, zijn inzicht in de moeilijkste situaties is onovertroffen, zijn kennis is fabelachtig. Ik geloof niet, dat hij vijanden heeft, al uit de jaloezie zich wel eens vijandig en de bewondering is niet verkregen door het zoeken van sympathie, want die heeft hij niet nodig.

Een groot man heeft een gelukkige combinatie van een aantal eigenschappen en dat hij die heeft is geen verdienste want die heeft hij niet zelf gemaakt. U kent de redenering van de kleine man, die ook is als hij is. Hij vergeet echter de wil en de voortdurende activiteit, de dagelijkse strijd om de spanning te behouden, die juist de groten eigen is. Neen, onze tijd vereert niemand en niets — en dat lijkt mij gezond — maar onze tijd bewondert ook niemand en niets en dat nivelleert alles tot een laag peil.

Als van Praag in een groot land geboren was en direct in een wereldtaal had kunnen schrijven zou hij als een van de leidinggevende figuren zijn erkend en die erkenning vergt nu tijd.

Als van Praag er niet geweest was of als hij — en dat had zó kunnen gebeuren — in een concentratiekamp was omgekomen, zou er dan een ander zijn opgestaan, omdat het humanisme „in de lucht zat”? Wie weet, maar van Praag heeft het gedaan en hoe en daar mogen wij best dankbaar voor zijn bij dit afscheid als voorzitter van het Humanistisch Verbond.

Als voorzitter treedt hij af, maar hij blijft niet achter, zoals men van Gladstone zei, „als een uitgewerkte vulkaan”. Hij zal doorgaan al zijn gaven in dienst te stellen van een toekomstige menselijke samenleving.

Het is voor mij (en ik zou dat niet zeggen als het alleen voor mij gold) een verrijking om zo'n man te leren kennen en ik durf gerust te zeggen, dat ik mij bevoorrecht acht, dat ik hem van nabij heb mogen zien werken.

H. Bongers

Humanisme

Ook uw kijk op het leven?

door C. H. Schonk

Een boekje over het humanisme waarop lang is gewacht. In eenvoudige, heldere taal zet de schrijver de humanistische principes en de humanistische kijk op het leven uiteen.
96 blz.

Prijs f 4,50

Uitsluitend bestellen door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

„... We roepen ieder op, niet voor het goudland, maar voor een zware tocht. We roepen niet de dode zielen, maar de hunkerenden, hen die de verwachtingen van hun jeugd nog niet vergeten konden. En ergens in een hoekje van ons hart zijn we dat allen. Ja, ieder persoonlijk gaat het aan: het land dat wij zoeken is een continent tussen verleden en toekomst, tussen conservatisme en revolutie, tussen utopie en ongeloof. Of is dat Atlantis al verzonken? In elk geval weten we, dat we geen andere toekomst hebben dan die we zelf bereiken. Indien het zout flauw wordt, waarmee zal men dan zouten?

Dr. J. P. van Praag
uit: Modern Humanisme een renaissance?

Uw alleen zijn is ook onze zorg

Voor hen, die in hun eigen omgeving niet slagen in het vinden van een huwelijkspartner functioneert onder verantwoordelijkheid van het Humanistisch Verbond de

CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN.

Nadere inlichtingen: Postbus 210 - Utrecht.
Graag 60 ct aan postzegels voor antwoord insluiten.

vogelkreet

Met korte tussenpozen dringt een kreet
Door 't open venster, roepend vreugd noch leed.
Een vogel trekt hoog door de stille nacht.
Zijn roep, over het zwarte land, sterft zacht,
Zoals voor duizend jaar een roep verstierf,
En naar der mensen onbekende streken, hoog
Door 't zwarte land, in stille nachten vloog.
Wanneer en vogel in het najaar zwierf

En 't schijnt, dat ergens het verleden bleef
En eeuwig blijft en dat, waar ik nu leef,
Een droom is slechts, een wisselend beeld,
dat zacht

Verglijdt onder een stille hoge nacht,
Een nacht, waardoor een vogel trekt, die weet
De duur der pozen tussen kreet en kreet
Gelijk voor duizend jaar. En onverstaan
Zal deze roep door duizend eeuwen gaan.

W. Verwey
Nederlands dichter, 1903—1954

Een plaats om te staan

„Nagenoeg alle denkende koppen van onze tijd zijn het er over eens dat de humanistische cultuur is uitgebloeid en een nieuwe cultuurvorm zich thans baanbreekt”.

Ik weet niet of u het hiermee eens bent. Zo ja, dan bent u in slecht gezelschap, want het is een citaat uit het nationaal-socialistische blad „Volk en Vaderland” van 10 mei 1940. Het laat wel zien in wat voor een atmosfeer de gedachte van een humanistisch centrum geboren is. Het was de tijd van terreur en geweld. Humanisten en christenen streden zij aan zij om iets van het menseelijke zelfbewustzijn te redden.

Nu ligt dat 23 jaar achter ons. Het Humanistisch Verbond is een zelfstandig begrip geworden. Toen is het opgericht om iets van dat strijdbare humanisme vast te houden.

Er waren christenen die dat begroetten. Ik noem mannen als Pompe en Kohnstamm, later Bavinck, Kraemer en Schillebeeckx. Maar de voornaamste reactie van christelijke kant was die van ijzige argwaan en kleinzielige tegenwerking. Het was de tijd dat kreten opgeld deden als „Geen moraal houdt stand zonder God”, „Ongodsdienstig humanisme moet leiden tot beestachtigheid”. „Humanisme geeft stenen voor brood”. We hebben in die jaren een hardnekkige strijd moeten voeren; maar we hebben die gewonnen door de overtuiging dat we iets te zeggen hadden en door de kracht van onze argumenten. De ijzige argwaan en de uitgesproken afschuw zijn geweken; de kleinzielige tegenwerking ondervinden we soms nog tot op de huidige dag.

Het was toen onmogelijk te voorzien dat binnen tien jaar het getij zou keren. En weinigen van ons hebben dat durven hopen. Want wie waren we? Een handjevol, grotendeels jonge, mensen van even dertig. We hadden niets. Geen organisatie, geen geld, geen mensen. Niets dan geloof in onze zaak en vooral een gevoel van onverbreekelijke saamhorigheid. Dat gold niet alleen voor de mensen aan de top, maar net zo voor onvermoeibare medewerkers op eenzame posten: vrouw en man, middenstander en straatmaker, manager en mijnwerker. Wat we niet samen tot stand konden brengen, konden we helemaal niet gedaan krijgen. We hebben op den duur heel wat gedaan gekregen. We hebben eigen werk en uitingvormen geschapen en publieke erkenning verkregen. Onze „knappe strategie” waarover in een katholiek blad sprake was, heeft daarbij misschien een rol gespeeld. Maar belangrijker was onze identiteit en onze integriteit. We waren nooit bereid onszelf en onze zaak te verloochenen. Wij zijn begonnen met lege handen. We trokken door stad en land, week in week uit, en we spraken met mensen; dikwijls vier of vijf, soms wat meer. Het is nooit het getal geweest dat be-

slissend was. We hebben ons altijd opgesteld als voorhoede en niet als secte. We hebben getracht tot uitdrukking te brengen wat er leefde bij vele buitenkerkelijken, ook al waren er voortdurend critici die meenden dat we teveel naar de ene of de andere kant neigden. Zelfs het woord humanisme als naam voor dit alles — toenmaals een moeilijk woord — moesten we er in brengen. Het was een taak van vormgeving. Daardoor kreeg het humanisme een gezicht en een gestalte. En, zoals al vaker gezegd, handen om iets te doen. Daarop maakten we ook aanspraak, al wisten we dikwijls nauwelijks „hoe”. We hebben poker gespeeld en gewonnen. Door vindingrijkheid en onvermoeibaarheid. Onze vrijwilligers en beroepsmensen werkten 60, 70 uur per week. Niet licht kunnen we voldoende erkennen wat deze mensen voor ons gedaan hebben, toen het er echt om spande. In 1954 verscheen het beruchte mandement van de bisschoppen, waarin o.a. het humanisme voor de zoveelste maal veroordeeld werd. Daarna kwam de ommekeer. Zo zeer zelfs, dat jongeren het Humanistisch Verbond nu soms voor een gevestigde instelling houden. In 5, 6 jaar tijd was de erkenning een feit. Wat volgde waren — hardnekkige — achterhoedegevechten. Zij duren nu nog voort.

Toch was deze strijd om erkenning — tenminste in mijn idee — nooit de hoofdzaak. Die is ons opgedragen doordat wij ons aandienden. Mensen van nu kunnen zich nauwelijks voorstellen wat een opschudding dat toen veroorzaakt heeft in „christelijk Nederland”, zoals dat heette. Het aanvankelijk onbegrip is misschien het beste te illustreren door een, overigens onschuldig, historisch voorvalletje. In een ziekenhuis deed een dominee de ronde. Hij kwam ook aan het bed van één van onze leden (wat hij niet wist) en vroeg of hij een praatje mocht maken. Ze vond het best, maar merkte wel op dat ze humaniste was. „O”, zei de dominee iet of wat verbouwereerd, „o, humaniste, hoe komt dat zo?”

Maar zoals gezegd, het ging ons niet allereerst om het neen tegen onbegrip, maar om een ja. Al voor de oorlog viel het op hoe weinig innerlijk weerbaar de meeste mensen eigenlijk waren tegenover het opdringende facisme. En in de oorlog bleek dat nog fataler. Zeker, er was moedig verzet; maar ook verraad. En dan denk ik niet zozeer aan het verraad van spionnen en overlopers, maar aan dat van kleurlozen en meelopers. Gevaarlijker dan het verraad was de veloochening.

We hebben oog in oog gestaan met de SA-mannen, even gefrustreerd als wreed. We hebben onze beste vrienden zien vallen. Mensen vergeten snel. Maar wie het níét vergeten kan, wordt ge-

plaagd door de vraag, waar het zelfbewustzijn en de weerbaarheid te vinden zijn om dit een tweede maal te voorkomen, als dat mogelijk is. De wedergeboorte van het humanisme was ook de verwerking van een trauma, een trauma van machteloosheid en zwakheid. In de hoop dat het ons zou lukken een Gideonsbende te vormen van mensen die weten waarom het gaat als alle uiterlijke zekerheden wegvallen. En het gaat maar om enkele dingen: om de bepaling van het eigen bestaan, respect voor anderen, solidariteit; en erkenning van de regels van het spel.

Zijn we daarin geslaagd? Ik weet 't niet. Nieuwe generaties zijn gekomen. Nieuwe omstandigheden eisen nieuwe vormen. Het is niet een nieuw humanisme dat aan de orde is, maar een nieuwe aanpak. Het humanisme heeft altijd een tussenpositie ingenomen tussen verstarring en afbraak. In de vernietiging van verstarde vormen heeft het getracht de dingen waarop het aankomt te redden. Uit zijn aard keert het zich tegen onvruchtbaarheid en conventie en staat het open voor het nieuwe in denken en doen. Maar het weet ook van de hachelijkheid van het menselijk experiment. Het neemt zijn tussenpositie in, niet uit halfslachtigheid, maar uit overtuiging. Want de waarheid is in de schakeringen.

Alleen zo kan men zich met recht erfgenaam noemen van de humanistische traditie. Daarin bestaat onze identiteit. Dat is niet iets van formules. Wát we zijn, blijkt uit wat we zijn. Jood in Arabië, goy in Israël, zoals de titel van een boekje luidt. Daarvoor hoeven we niet naar Erasmus te kijken. Het gaat om een modern antwoord op een moderne uitdaging, tussen verstarring en afbraak. Onze technisch-organisatorische samenleving schept vervreemding en verenkelling. De enkeling vervreemdt van de maatschappij, de ander en zichzelf. Daarom neigt hij licht tot wantrouwen en agressie. Als het humanisme iets betekent dan is het doordat het een antwoord geeft op vervreemding en verenkelling. Niet alleen door wat de humanist zegt, maar vooral door wat hij doet. Daarvoor beschikken we over ongekende mogelijkheden van welvaart en welvaren. Daarvoor kunnen we ook een beroep doen op mondigere mensen. Het humanisme werkt, doordat het een middel is om hedendaagse antwoorden te vinden op hedendaagse vragen. Het Humanistisch Verbond is het orgaan dat deze dienst verlenen wil aan ieder die dat wenst.

Heel, heel langzaam bouwen we een doeltreffend apparaat op om ons werk te doen. Maar toch is het niet voldoende als het Humanistisch Verbond niets anders zou worden dan een goed georgani-

seerde vereniging. Het blijft uitdrukking van een beweging, steeds bezig met de behoeften van de mensen van nu. Voor alles de behoefte om zelf betekenis te geven aan hun leven in samenhang met medemensen. Organisatie is onvermijdelijk en onmisbaar. Maar zij blijft middel. In dienst van experiment en visie. Een visie op de toekomst, waarin nieuwe sociaal-culturele structuren de vrije ontmoeting en de privacy mogelijk maken, van mensen die geleerd hebben op welke wijze het leven de moeite waard kan zijn.

Ditzelfde heb ik ook gezegd op het congres van het Humanistisch Verbond dat gisteren begonnen is, en vandaag wordt voortgezet. Daarmee heb ik dan nog eens gezegd wat ik op mijn hart heb, voordat ik vanmiddag mijn functie als voorzitter overdraag aan Mr. Rood. Het is dan ook de laatste maal dat ik in die kwaliteit tot u spreek. Ik ben nu bijna 23 jaar voorzitter van het Verbond geweest. Het is tijd dat een jongere dit werk overneemt. De vormen zullen allicht veranderen. Het humanisme blijft, als symbool van het menselijk avontuur.

Daarom richten humanisten zich tot ieder die dit aanspreekt om met hen samen te werken. Want alleen samen kunnen we er iets van terecht brengen. Als we genoeg zelfvertrouwen hebben. Want wat hebben we aan mensen voor wie de haan niet eens driemaal hoeft te kraaien voordat ze hun overtuiging verloochenen. Er zal van het humanisme alleen iets terecht komen als we in de gaten hebben wat ik al eens eerder gezegd heb. Het humanisme is een antwoord op een uitdaging; het verschaft een plaats om te staan in een warrige wereld. En het zou helemaal niet de moeite waard zijn geweest dit experiment te beginnen, met alle moeite, zorg, teleurstelling en ontmoediging die het meebrengt, als we niet het besef hadden, dat dit een zaak is van historische betekenis.

J. P. van Praag

Over de menselijke waardigheid

Een vertaling van de beroemde rede van Pico della Mirandola door dr. J. Hemelrijk. Deze prachtige uitgave mag in geen enkele humanistische bibliotheek ontbreken. 56 pagina's f 6,90.

Bestellingen door storting of overschrijving van f 6,90 op giro 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met opgave van het bestelde.

Radiolezingen:

HILVERSUM II

25 mei 1969, 9.45—10.00 uur: M. G. Rood, Humanisme 1980.

1 juni 1969, 9.45—10.00 uur: H. J. Roethof, Een strategie voor de vrede.